

R. Yona Reiss

Borrowing or Taking Without Permission – When is it Permitted?

א. תלמוד בבלי מסכת בבא מציעא דף כב עמוד א

אמימר ומר זוטרא ורב אשי אקלעו לבוסתנא דמרי בר איסק, אייתי אריסיה תמרי ורימוני ושדא קמייהו. אמימר ורב אשי אכלי, מר זוטרא לא אכיל. אדהכי אתא מרי בר איסק, אשכחינהו, ואמר ליה לאריסיה: אמאי לא אייתית להו לרבנן מהנך שפירתא? אמרו ליה אמימר ורב אשי למר זוטרא: השתא אמאי לא אכיל מר? והתניא: אם נמצאו יפות מהן - תרומתו תרומה! - אמר להו, הכי אמר רבא: לא אמרו כלך אצל יפות אלא לענין תרומה בלבד, משום דמצוה הוא, וניחא ליה. אבל הכא - משום כסיפוטא הוא דאמר הכי.

ב. תוספות מסכת בבא מציעא דף כב עמוד א

מר זוטרא לא אכל - וא"ת ואמאי לא אכל האמר רבא פרק הגוזל בתרא (ב"ק דף קיט.). אריסא מדנפשיה קא זבן ויש לומר דהתם שהביא האריס מבית דמסתמא ממה שהגיע לחלקו מביא אבל הכא שהביא מן הפרדס היה חושש מר זוטרא שמא בשעת חלוקה לא יאמר לבעל הפרדס תטול כנגד מה שנתתי להם ורב אשי לא היה חושש לזה ולכך אכל קודם שבא מרי בר איסק משום דאריס מדנפשיה קא יהיב דאין לומר שהיה סומך שיתרצה מרי בר איסק כשידע דהלכה כאב"י ואף על גב דהשתא ניחא ליה מעיקרא לא הוה ניחא ליה.

ג. שיטה מקובצת מסכת בבא מציעא דף כב עמוד א

אבל הרשב"א תירץ דאפילו לית ליה חולקא בפירי שרי לפי שאומדן דעת הוא שאין בעל הפרדס מקפיד בכך וכך נהגו. דמיא למאי דאמרינן בתוספתא דפרק בתרא דבבא קמא הבן שהיה אוכל משל אביו וכן עבד שהיה אוכל משל רבו קוצה ונותן פרוסה לבנו ולעבדו של אוהבו ואינו חושש משום גזלו של בעל הבית שכן נהגו. ומשום האי טעמא נמי אמרינן בהגוזל בתרא שגבאי צדקה מקבלין צדקה מן הנשים בדבר מועט. הר"ן.

ד. חידושי הריטב"א (ישנים) שם ד"ה אייר איסי לקמייהו:

...ואיכא למימר אע"פ שהיה לו בהם לא היה לו רשות לתת כלום בלא רשות מרי בר איסק כדא' בעלמא מאן פלג לך. וכי תימא אם כן אמרימר ורב אשי היכי אכל. י"ל דמידע ידעי דמינה הוי ניחא ליה למרי בר איסק שיהנה ת"ח מנכסיו ולא אתא באיסורא לידיה דרחמנא שרית מעיקרא כי אע"ג דלא ידע כי האי שהן ת"ח כדאמרינן בזוטו של ים ודו"ק.

ה. שולחן ערוך חושן משפט הלכות גזילה סימן שנט סעיף א

אסור לגזול או לעשוק אפילו כל שהוא, בין מישראל בין מעובד כוכבים; ואם הוא דבר דליכא מאן דקפיד ביה, שרי; כגון ליטול מהחבילה או מהגדר לחצות בו שינוי; ואף זה אסור בירושלמי, ממידת חסידות.

ו. סמ"ע על שולחן ערוך חושן משפט הלכות גזילה סימן שנט סעיף א

[ד] ואף זה אוסר בירושלמי. הטעם כתב (הנ"י) [הב"י סעיף א'], דאילו עושה כן כל אחד, נמצא החבילה כלה והגדר נהרס, עכ"ל.

ז. חזון איש דמאי ז:ה

בחו"מ סי' שנ"ט ס"א כתב דהוא מדת חסידות וצ"ל דבעה"ב אינו מקפיד ואינו חושש שמא יקחו הכל שאין הדבר שכיח או כשיראו שיש הפסד יפרשו, אלא דמ"מ ראוי לפרוש משום שהדבר מרגיל לזלזל בגזל ויש לחוש לאינם מהוגנים שיקחו אף בזמן שיש הפסד.

ח. שולחן ערוך חושן משפט הלכות גניבה סימן שנח

מותר ליקח מהאריס, שהרי יש לו חלק בפירות ובעצים. הגה: וי"א דדוקא לאחר שחלקו, דסתמא שלו הוא מוכר; אבל קודם חלוקה אסור, דחיישינן שלא יתן לבעל הבית נגד מה שנטל (טור סכ"א).

ט. ש"ך חושן משפט סימן שנח

(א) מותר ליקח מן האריס כו' - מדברי התוס' פרק אלו מציאות (דף כ"ב) סוף ע"א והגהת אשר"י והגהת מרדכי שם מבואר דאם אדם נותן לאכול לחברו מדבר שאינו שלו אלא של חברו אף על פי שידוע שחברו יתרצה אסור לאכול דהלכה כאביי דיאוש ש"מ לא הוי יאוש ואף על גב דהשתא ניח' ליה מעיקרא לא הוי ניח' ליה ואי לאו דמסתפינ' הייתי אומר שמותר ויאוש שלא מדעת שאני שגם אח"כ אינו מייאש אלא משום שאינו יודע היכן הוא ובע"כ הוא מתייאש א"כ אמרי' מעיקרא באיסורא אתי לידי' דבמה יקנה אי ביאוש הא השת' אינו מתייאש ואלו הי' יודע שהוא אצלו לא מתייאש משא"כ הכא כיון שידוע שיתרצ' א"כ השתא נמי בהיתרא אתי לידיה דמסתמ' אינו מקפיד על זה ואף על גב דבש"ס שם מדמה תרומה וטומא' ליאוש שלא מדעת טעמ' אחרינ' איכא התם דלענין תרומה וטומא' ידיעה ממש בעינן ע"ש דדוק ועיין בס' אגודת אזוב דף ק"י ועיין בתשובת מהרי"ט סי' ק"ן.

י. שולחן ערוך חושן משפט הלכות גזילה סימן שנט סעיף ה

אפילו הלוקח בשאלה, שלא מדעת הבעלים, נקרא גזלן.

יא. שולחן ערוך הרב חושן משפט הלכות מציאה ופקדון סעיף ד

ואפילו ברור לו שכשיודע לבעליו שהוא נטלה אזי ישמחו ויגילו מפני אהבתם אותו אסור לו ליהנות בה בלא דעת הבעלים. לפיכך הנכנס לפרדס או לגינת חבירו אסור לו ללקוט פירות שלא מדעת הבעלים אף על פי שבעל הפרדס והגינה הוא אוהבו וריעו אשר כנפשו ובודאי ישמח ויגיל כשיודע לו שנהנה זה מפירותיו מכל מקום כיון שעכשיו אינו יודע מזה הרי הוא נהנה באיסור וכן כל כיוצא בזה וצריך להזהיר לרבים שנכשלין בזה מחמת חסרון ידיעה.

יב. שולחן ערוך הרב חושן משפט הלכות שאלה ושכירות וחסומה סעיף ה

במה דברים אמורים כשהשואל נותן רשות לזה ללמוד בו כי כל משך ימי שאילתו הספר קנוי לו ללמוד בו ורשאי ליתן זכותו לאחר. אבל אסור לילך לבית חבירו לקרות שם מספרו אפילו באקראי שלא מדעתו בין שהוא שלו בין שהוא שאול בידו ואין צריך לומר להשתמש בשאר חפציו אלא אם כן ידוע לו בבירור שלא

יקפיד עליו בעל החפץ או שהוא דבר שאין דרך כל בני אדם להקפיד עליו כלל מפני שאין חשש הפסד וקלקול כלל בתשמיש זה אבל דבר שמקצת בני אדם מקפידים עליו מפני חשש קלקול אף על פי שרובן אין מקפידים מפני שהוא חשש רחוק אין הולכין בזה אחר הרוב לומר שמן הסתם לא יקפיד בעל החפץ זה ואפילו אם ברי לו שלא יקלקל כלל אסור כי בעל החפץ חושש על כל פנים שמא יקלקל ואם היה יודע שזה משתמש בחפציו אפשר שהיה מקפיד ונמצא זה שואל שלא מדעת הבעלים והוא גזלן אף שאינו מקלקל כלל כמו שנתבאר כל זה בהלכות מציאה ופקדון.

יג. שולחן ערוך הרב חושן משפט קונטרס אחרון הלכות מציאה ופקדון הערה א

עין תוס' ורמב"ן וריטב"א. ומ"ש התרומות הדשן סי' קפ"ח, היינו טעמא משום דרגילה כן דמיא לתאנה ידיע דנתרא, ולעבד הנותן פת לעני שכך נהגו. והתוס' וסיעתם לא פליגי על הרשב"א שבשיטה מקובצת בדינא, כי אם במציאות, דהתוספות סבירא להו דוחק לומר שכך נהגו כמ"ש הרשב"א ודו"ק.

יד. שולחן ערוך אבן העזר הלכות קידושין סימן כח סעיף יז

הנכנס לבית חבירו ולקח לו כלי או אוכל וכיוצא בהם וקידש בו אשה, ובא בעל הבית, אף על פי שאמר לו: למה לא נתת לה דבר זה שהוא טוב ממה שנתת לה, אינה מקודשת, שלא אמר לו דבר זה אלא כדי שלא להתבייש עמו, והואיל וקידש בממון חבירו שלא מדעת חבירו הרי זה גזל ואינה מקודשת. ואם קדשה בדבר שאין בעל הבית מקפיד עליו, כגון תמרה או אגוז, הרי זו מקודשת מספק. **הגה:** אורח שיושב אצל בעה"ב, ונוטל חלקו וקידש בו, הוי מקודשת (הגהות אלפסי).

טו. בית שמואל על שולחן ערוך אבן העזר הלכות קידושין סימן כח סעיף יז

מו אורח וכו' - אף על גב דאיתא בא"ח סימן ק"ע אורחים אין רשאי ליטול מלפניהם וליתן לבנו וכו' צ"ל דוקא לבנו לא יתן אבל רשאי לקדש בו אשה וכן ליתן זה לזה ע"ש בב"ח וט"ז כתב מחמת קושיא זו דאינו אלא ספק קדושין.

טז. אבני מילואים על שולחן ערוך אבן העזר הלכות קידושין סימן כח סעיף יז

תב בשו"ת נודע ביהודא [קמא] חלק אה"ע סימן (נ"ח) [נ"ט] ז"ל ואמנם זאת אמינא בטח שעכ"פ לא אמר הרמב"ם אלא בדבר שאין בעה"ב מקפיד נגד שום אדם בעולם אבל אם מקפיד עליו נגד שום אדם כמו שונאו וכיוצא אין שום אדם יכול לזכות בו שלא בפניו דזה ודאי סברא ברורה דלא עדיף סתמא דאינו מקפיד מדבר שהפקיר בפירוש והרי בדבר שהפקירו בפירוש אם לא הפקירו לכל אדם אינו הפקר כלל ואין שום אדם יכול לזכות... ומעתה בנ"ד הא ודאי בעל החפץ נגד אינו יהודי ודאי יקפיד אם יקחו את שלו שלא מדעתו וא"כ לגבי ישראל הוי גזל גמור ואינה מקודשת כלל עכ"ל וע"ש שהאריך בזה, ולבבי לא כן ידמה והוא דדבר שאינו מקפיד עליו לאו מתורת הפקר אתינן עלה דהפקר ליתי' בחזרה... א"כ יצטרך לחזור ולזכות בו וזה דבר זר, ולכן נראה דדבר שאינו מקפיד מתורת מתנה הוא דאינו מקפיד וחונן ונותן דבר מועט למי שיטול שלא מדעתו וכה"ג דהוי מתורת מתנה לא בעינן לכל אדם.

יז. שו"ת שבט הלוי חלק ד סימן רכה

...זוהי תולה בעיקר בספק המהרי"ט שם דמאימתי זמן זכות המסובים במנותיהם אם משעת הגבהה או שניתן לפניהם לאכל או רק משעת אכילה יעשה"ה ... אבל כ"ז כשיושבים על השולחן אבל לקחת הביתה מאוכלים ופרחים פשיטא לי דאיכא סרך גזל מלבד ממנתו ממש שהיתה כבר מוכן לו לאכלו ומנע עצמו מאכילה בזה יראה דאין חשש אבל לקחת ממאכלים שנותרו שם על הסעודה שלא היו שייכים לו ממש לפי ענ"ד אין היתר ואין נפ"מ בזה אם כתוב על ההזמנה לכב' ולבני ביתו שזה נוסח בעלמא אלו באו שם אבל אין זה סבת היתר לקחת לילדיו וב"ב שלא באו לכאן ודבר ידוע שבהרבה מקומות מחזירין מהמנות לבעל האולם ועושים עמו חשבון על הנותר או שהוא שייך לגמרי לבעל האולם והוא בכלל רווח שלו.

איברא יש מקומות כמו באמריקה שמה שנשאר מן הסעודה אפילו עופות ומנות שלמות זורקים לאשפה לאבוד ובין כך וכך על הבעה"ב המזמין לשלם הנ"ל, - אף על פי שהזריקה לאשפה בכזה איסור דאורייתא דבל תשחית דהא אפי' בשירי כוס מבואר באו"ח סו"ס ק"ע דאיכא משום ב"ת ומכ"ש בכה"ג מ"מ כיון דכך נוהגים אלו האנשים ואין המנות עומדים אלא לאבוד שוב אין מקפיד עליהם, - אבל מעיקר הדין ובמקום שמקפידין עליהם איסור גמר לקחת מהם.

יח. שולחן ערוך אורח חיים הלכות ציצית סימן יד סעיף ד

מותר ליטול טלית חבירו ולברך עליה, ובלבד שיקפל אותה אם מצאה מקופלת. הגה: זה"ה בתפילין (נ"י פרק הספינה), אבל אסור ללמוד מספרים של חבירו בלא דעתו, דחיישינן שמא יקרע אותם בלמודו (נ"י הלכות קטנות).

יט. ערוך השולחן אורח חיים סימן יד סעיף יא

כתבו הטור וש"ע סעיף ד' דמותר ליטול טלית חבירו ולברך עליה ובלבד שיקפל אותה אם מצאה מקופלת עכ"ל משום דודאי ניחא ליה לאינש למעבד מצוה בממונו [טור] ורצון בעל הטלית בכך ולא קפיד ולכן אי ידעינן דגברא קפדנא הוא אסור ליטול שלא מדעתו ונלע"ד אף שרבותינו פסקו הדין הזה דבסתמא מותר ליקח טלית חבירו שלא מדעתו ולהתפלל בו מטעם דודאי ניחא ליה מיהו אנן חזינן דהרבה מקפידים בזה מאד ובפרט כשהטלית הוא חדש ונקי וגם יש בני אדם שאין סובלין כלל שאדם אחר ילבש בגד שלהם מטעם זיעה ונקיות ונלע"ד שמאד יש להתיישב בדין זה.

(סעיף יג - בענין ספרים) ומ"מ לעיין בעלמא נוהגין היתר וכן ליקח סידור ומחזור בלא ידיעת הבעלים דרובא דעלמא אינם מקפידים בזה.

(חו"מ סימן עב סעיף א)

ואסור ליקח ספר מחבירו שלא מדעתו דהוה כגזלן לבד בטלית ותפילין באקראי מותר ליטול שלא מדעת הבעלים דוודאי ניחא ליה לאינש לעשות מצוה קלה כזו בממוניה כמ"ש בא"ח סי' י"ד וכן עתה שהספרים נדפסים ומצויים נ"ל שיכול ליטול ללמוד בו שעה קלה שלא מדעתו ולא גרע מטלית ותפילין אם לא שיועד שהבעלים מקפידים בזה ולשאול ספר מאשת הבעלים נראה דמותר דוודאי אין אדם מקפיד על אשתו בזה כמו שאילת כל כלי בית.

כ. מגן אברהם סימן יד ס"ק י

דחיישי' - שמא יקרא בהן הרבה עד שיקרען מרוב תשמישו עכ"ל נ"י ומשמע מזה דאפי' באקראי אסור ללמוד מהם ואף על גב דבסי' תל"ז ס"ד אמרינן דניחא ליה למיעבד מצוה בממוני' אפי' בחסרון כיס שאני התם דדבר מועט הוא.

כא. להורות נתן, חלק חושן משפט סימן קכח

...וא"כ יתכן לומר דדוקא בזמנים הקדמונים שהספרים היו כתובים ואף כשדפסו היו יקרי המציאות, לכן הקפידו ע"ז ולא אמרו דניחא ליה לאינש למיעבד מצוה בממוניה, ... אבל בזמן הזה דאיכא ספרים טובא ואכשר דרי שהספרים מצויים ביד כל אחד, ומכל שכן ספרי מפרשים על מסכתות הנלמדות בישיבות דודאי שהם מצויים, י"ל דהוי בגדר הפסד מועט ואמרינן בזה דניחא ליה לאינש למיעבד מצוה בממוניה...

...ומכל מקום לדינא ולמעשה צ"ע אם יש לסמוך על סברא זו, די"ל דבחורי ישיבות שאין להם ממון משלהם, מקפידים גם על מילתא זוטרא, ... ולכן לענ"ד העצה היעוצה, שראשי הישיבה יודיעו בפתקא דרבים, שכל ספר המוכנס לבית המדרש ואינו רשום עליו שבעליו מקפידין שלא ללמוד בהם, רשאים כל התלמידים להשתמש בהם, ואדעתא דהכי מתקבלין התלמידים לישיבה ונותנים להם רשות ליכנס, והוי כעין הא דב"ק (פ:): ת"ר שעשרה תנאין התנה יהושע... והוא צורך רבים כדי שלא יכשלו בשאילה שלא מדעת.

כב. שו"ת אגרות משה אורח חיים חלק ה סימן כ

ואף שמותר לאינשי להתעטף בטליתות שמונחין בביהכ"נ, מטעם דתולין דניחא להו לאינשי שיעשו מצווה בשלו. וגם מסתבר שתולין שכולן אין מקפידין, דאם היה מיעוטא המקפידין, אין להתיר להשתמש בהו, דהא אין הולכין בממון אחר הרוב להוציא ממון.

כג. ערוך השולחן חושן משפט סימן קלו סעיף ב

נתחלפו לו כליו או חפציו בבית האבל או בבית המשתה או בבהכ"נ או בשארי מקומות כגון שלקח כליו או חפציו וראה אח"כ שאינם שלו לא ישתמש בהן ולא תלינן דבעל החפץ נטל את שלו ומשתמש בו וישתמש גם הוא בחפץ זה כדתלינן באומן דבאומן יש רגלים לדבר שלא א"ל הילך טליתך כמו שנתבאר אבל כשידוע שבטעות נתחלף לא אמרינן כן דאולי בעל החפץ לא נטל את שלו ואפילו נטל שמא לא יתרצה להשתמש בו ולכן כשיבא בעל החפץ יחזיר לו חפצו אף על פי ששלו נאבד וכן כובסת המכבסת לרבים והביאה לאחד חפצים שאינם שלו אסור להשתמש בהם ויחזירם לבעליהם אף על פי ששלו נאבד וכה"ג בכל הדברים אין לראובן לעכב חפצי שמעון בשביל שנאבדו שלו דמה חייב שמעון בזה ואם החפצים אצלו כמה ימים ולא בא בעל החפצים לתבוע אפשר שיש לתלות שהבעלים נתיאשו מזה או שהכובסת שלמה להבעלים או שהחפצים הם שלה ובכוונה נתנתם לזה שנאבדו חפציו אצלה ונתנה לו תמורתן [עט"ז] והמנהג במקומות הגדולים מקום שרבים מתאספים שם ומניחים המנעלים העליונים בפרוזדור ובצאתם יתחלפו של זה בזה אין מקפידין בדבר ומשתמש כל אחד בשל חבירו עד שיתראו פנים ומחליפים את עצמם ואין בזה חשש גזילה שכך נהגו.

כד. שו"ת אגרות משה אורח חיים חלק ה סימן ט

במי שלקח בשוגג בביהכ"נ מעיל שאינו שלו, ומנעלים עליונים שאינו שלו, וחזר לביהכ"נ ולא מצא שוב שלו. מעצם הדין הא מפורש בב"ב דף מ"ו ע"א בנתחלפו לו כליו בבית האבל או בבית המשתה ה"ז לא ישתמש בהן, וכן איפסק בכל הפוסקים, ובש"ע חו"מ סימן קל"ו סעי' ב', ופשוט שה"ה בביהכ"נ. אבל בערוך השלחן שם כתב בסוף הסימן, אחר שכתב עצם הדין, והמנהג במקומות הגדולים מקום שרבים מתאספים שם ומניחים המנעלים העליונים בפרוזדור, ובצאתם נתחלפו של זה בזה, אין מקפידין בדבר ומשתמשים כל אחד בשל חברו, עד שיתראו פנים ומחליפים א"ע, ואין בזה חשש גזילה שכן נהגו. ומשמע שלא רק על עירו ומקומות הסמוכין לו כתב זה, אלא על סתם מקומות כשלא ידוע מנהג אחר אמר זה. ואף שלא כתב מנהג זה אלא בנתחלפו נעליים העליונים, משמע שליכא חילוק, מדלא כתב שמנהג זה הוא דוקא במנעלים עליונים, ולא במעיל וכדומה. משמע שגם במעיל הוא מנהג זה, אך נקט מה שיותר מצוי להתחלף בטעות

אבל הוא רק בסתם, שתלינן שהיה זה הטעות בחילוף, שהוא רק עד שלא נודע כלום. אבל כשנודע הבעלים של המעיל והמנעלים וכדומה שבידו, והבעלים ההוא לא לקח כלום, צריך זה שלקח בטעות להחזיר להבעלים. ומה ששלו ליכא, הוא הפסד שלו, דשלו נגנב ונאבד. ובעצם אם ליכא מנהג, יש לו לשלם מה שנהנה מהלבישה. דאף שהיה לו רשות להשתמש, הוא מחמת שהיינו תולין שנתחלפו, כפי הרוב דלא שכיחי גניבה ואבידתא שם. אבל כשנתברר שלא היו חליפין, אלא דשלו נגנב ונאבד, והוא השתמש בשל אחרים, יש לו לשלם. וכיוון שלא כתב בעה"ש גם על זה איזה מנהג, מסתבר שצריך לשלם מה שנהנה.

אבל מחמת שהמנהג לא נמצא אלא בעה"ש, יש וודאי מקומות שליכא מנהג זה. אבל טוב להנהיג זה בכל מקום ומקום ע"י ראשי הקהל, ויפרסמו זה לכל המתפללים בתחלת התקנה, ויהיה כתוב בהפנקס תקנה זו. וגם כתוב על איזה נייר דבוק במקום שמדביקין בכל ענינים דמזדמנים בביהכ"נ, שאז יש לתלות שידעו כבר זה כל הנכנסין לביהכ"נ אף אורח באקראי.